

EDIFICI URGELL 174-180 (1a part) LA UNIÓ COOPERATISTA BARCELONESA

Ens hem de situar en els anys 1900, quan el barri s'iniciava en la seva construcció dins la trama d'Ildefons Cerdà, creada l'any 1860, per ocupar el pla de les rodalies de la ciutat emmurallada de Barcelona. Fins a aquest moment aquest espai no era edificable, ja que estava sotmès a la normativa militar. Cal veure l' anotació en el plànol aprovat.

La part esquerra estava vinculada a un traçat obligat per les vies del tren (línia Martorell), les canalitzacions de les rieres (canal a l'esquerra, actual avinguda de Josep Tarradellas) i els camins de comunicació amb els barris circumdants de Sarrià, les Corts, Hostafrancs i Sants.

És en aquella època que s'inicien les construccions que van completant una zona de cases més senzilles que les de la part dreta de l'Eixample, i s'implanta la fàbrica de filatures Batlló (1868-1869), que ocupa quatre illes de l'Eixample, obra de l'arquitecte Rafael Gustavino. Es construeix la presó Model (1881-1904), obra de Salvador Viñals i Josep Domènech; d'aquest mateix arquitecte és l'edifici del Clínic i la Facultat de Medicina, basat en un projecte original d'Ignasi Bartolí, i l'Hospital del Sagrat Cor (1879). L'any 1892 s'inaugura l'escorxador, i trobem la construcció de la casa Golferichs (1901-1902), que després passa a ser col·legi religiós, finalment recuperat per al barri com a centre cívic, gràcies a una lluita dels veïns/es, que va durar molts anys. Tractarem de recuperar la memòria històrica de les altres escoles i edificis de fabricues en altres treballs, així com de tots aquests edificis mencionats inicialment.

En aquest context d'obres que encara podem reconèixer, trobem uns edificis destinats a resoldre el tema social del cooperativisme, com pot ser l'adquisició de queviures i elements de vestir, a part de la relació social que motiva la necessitat dels treballadors d'agrupar-se en entitats socials.

En aquesta època trobem els edificis ja desapareguts del carrer Borrell 250, i Villarroel 163, que donà lloc aquest últim, a la constitució de la Unió Cooperatista Barcelonesa UCB.

Algunes de les dades i fotos que es mencionen estan basades en l'informe que va fer Mònica MasPOCH Oller, per encàrrec de l'Ajuntament (desembre 2021), i de la visita que va tenir lloc a l'edifici el passat mes de novembre de 2022, en què es va situar un faristol a la façana recordant la història de la UCB.

La UCB compra el solar l'any 1928, als germans Rosés Ibbotson, Manuel, Tomàs i Antoni, per un valor de 182.684 pessetes per ampliar la seu inicial del carrer Villarroel 163 avui enderrocada.

En base a un crèdit de 100.000 pessetes es va acabar l'obra el 1931. Les obres van ser suportades inicialment amb els diners propis de la cooperativa. (ANC2-103-T-29).

Es va fer un concurs entre vint-i-dues empreses, i finalment és escollida per l'import més econòmic l'empresa Francisco Riera, i l'arquitecte és Francesc de Paula Riera Clariana (1896-1972), net del fundador de la constructora. Aquesta empresa amb els anys fou coneguda amb el nom de Construccions Riera SA.

El projecte presentat per Francesc de P. Riera fou un edifici de planta baixa, pis principal que acollia un teatre, segon pis i terrat, però proposà una solució per al segon pis que no coincideix del tot amb l'obra finalment feta. Si s'observa el dibuix de la façana, el segon pis té les obertures rectangulars igual que el primer pis, en canvi a l'obra final aquestes obertures són d'arc de mig punt. De fet s'ha localitzat el projecte de les estructures metàl·liques de la construcció de l'edifici i alguns esborranys de la modificació de la façana, fets per l'empresa Torras, Herrería y Construcciones, SA, empresa de foneria que ho va realitzar. (ANC1-631-T-8200).

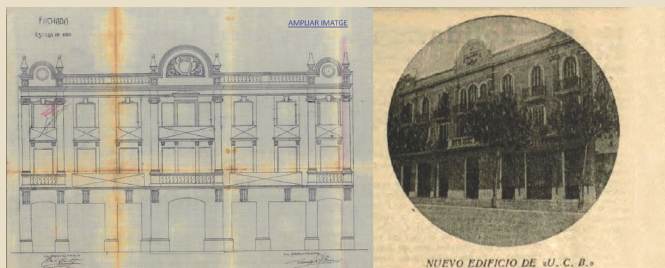
EL PASSAT

Memòria del patrimoni històric i social de l'Esquerra de l'Eixample

L'EDIFICI DE LA UCB

La façana

A les fotografies de l'època s'aprecia que la façana tenia ressaltades les obertures, respecte al parament bàsic de les parets. En el projecte inicial es planteja una modulació de les obertures de la planta baixa en diferents amplades, criteri que en el moment de la construcció es va variar, igual que els dentells de les obertures de la planta pis, que van passar de dentells rectes a arcs rebaixats.

La imatge de l'edifici es caracteritza per disposar-se en una façana allargada que es compon en tres eixos, cosa que denota l'interès per obtenir una imatge de força i de consistència. L'alçada de planta baixa i dos pisos, es referma amb la disposició de les obertures verticals en els tres eixos, i es dona importància al central que té el seu coronament en un tester semicircular que tenia el motiu d'anunciar la titularitat de l'immoble. L'acabament dels dos eixos laterals també són amb testers més baixos i amb un ull de bou circular. Tots els testers són encaixats en columnes en forma d'obelisc reduït. La disposició de les baranes dels balcons en zones de balustrada massissa i les centrals de forja obliguen a llegir la composició dels eixos verticals, al mateix temps que es conserva la idea d'edifici apaïsat.

El soterrani de l'edifici

Es disposen solament en dues zones: la posterior que va servir per unir l'edifici de Villarroel, i una petita zona quasi tocant a la façana d'Urgell que era destinada a la carbonera; i just a la planta baixa hi havia la zona del forn de pa.

La planta baixa

Ha sofert diferents variacions segons les èpoques i usos als quals ha estat destinada. No obstant, la llargada de la planta sempre ha tingut un plantejament d'ús que diferencia dues zones bàsiques d'activitats, les zones de serveis queden als fons i laterals. L'estructura de l'edifici està realitzada per pilars a la planta baixa, fet que ha permès les diferents adaptacions.

Gràcies als plànols inicials i a fotografies sabem que en general la planta baixa estava destinada a la part de venda de la cooperativa. Les obertures de la façana també estaven pensades per distribuir l'accés a les diferents activitats. La porta central donava a l'escala de doble circulació, per distribuir millor l'accés a la planta principal que es destinava a les accions socials amb més gent. L'escala es manté en un bon estat i té interès per les baranes de barrots. Una altra porta lateral dreta donava accés a la zona de cafeteria. L'altre costat de la façana esquerra es destinava a l'accés del magatzem de la venda.

La planta principal

És en aquesta planta on, per sort, trobem els espais tal com van ser dissenyats. La distribució es basa en un gran espai central que és de gran importància: amb una superfície de 723 m², estava destinat a sala de festes amb una part que es disposa en un nivell lleugerament superior destinat a caixa escènica de teatre, amb fondària i alçària per a l'equipament tècnic. Als laterals d'aquesta sala i comunicats per unes portes vidrieres amb quarterons i llindes poligonals, uns d'opacs i altres d'orientats als patis amb vidres de colors, que donen accés als passadissos, es troben els diferents despatxos i sales. Inicialment eren la zona administra-

tiva, sala de juntes i serveis. Aquests passadissos conflueixen en un distribuïdor a cada costat de l'escala noble.

Aquesta sala té un espai central obert a doble alçada que està envoltat per una gran balconada en forma de U, i que abraça l'espai rectangular amb obertura al frontal de l'espai escènic. Tenen una especial importància les baranes de forja amb els elements decoratius de primers de segle passat, propis del anomenat *art déco*.

El primer pis

Aquesta planta estava destinada a serveis propis de la cooperativa, i disposava en el seu perímetre d'accés igualment pels passadissos laterals que es distribueixen a partir dels distribuïdors de la part noble de l'escala de la façana. Al seu espai central hi ha la gran balconada que dona al buit de la sala d'actes.

El sostre de tot aquest espai és de gran rellevància, perquè ens permet poder contemplar la decoració inicial en un enteixinat de guix amb motlures po-

ligonals que formen un gran marc central octogonal, on hi ha un cos central polièdric de vidre per formar una gran lluminària central.

La planta coberta

Estava destinada a zona de serveis i és la que ha sofert més canvis amb el pas del temps. Té el gran volum de l'espai escènic del teatre i la coberta de l'espai central de la sala d'actes, que són cossos en cobertes a dues aigües. La resta són terrats a diferents alçaries, que també van tenir en anys posteriors la seva història.

Alteracions en l'edifici

Com és lògic, el creixement de la cooperativa i/o la seva evolució suposà canvis en la seva seu principal, l'edifici del carrer Urgell, però tot sembla indicar que la seva fesomia no varià gaire fins als anys cinquanta. Entre el 1947 i 1950 es realitzaren diverses obres de reforma als soterranis i planta baixa de l'edifici per ampliar magatzems, modificar banys i vestidors, etc. L'any 1947 consta que es va fer una reforma interior que va consistir en la substitució del banys per uns vestidors i dutxes i la construcció d'un traster, per a aquesta obra era necessari enderrocar alguns envans i variar accessos per això es demanà permís d'obres majors, sota projecte de l'arquitecte Pau Maymó. Només un any més tard, l'arquitecte Manuel Infiesta presentà un altre projecte per tal de construir un nou altell per a magatzem. Es tracta d'un altell de 26m² i a 2,85 m d'obra i s'hi accedirà per unes escales també d'obra. Paral·lelament, es fan obres al magatzem per donar més llum i ventilació i un nou accés: es projecten dues claraboies i s'elimina un pati interior. (AMCB, Exp.37861)

Alfons Santamaria

LA COOPERATIVA UCB

La Unió Cooperatista Barcelonesa es va fundar el gener de 1927 com a resultat de la fusió de dues cooperatives del barri veïnes: El Rellotge, situada al carrer Comte Borrell 253, fundada l'any 1900; i La Dignitat, al carrer Villarroel 163, constituïda el 1903. La fusió d'aquestes dues cooperatives va resultar tot un èxit i per tal de donar cabuda i espai a les activitats –tant econòmiques com culturals, educatives i recreatives– que es desenvolupaven des de la Unió Cooperatista Barcelonesa es va construir i inaugurar l'any 1931 una nova seu al carrer Comte d'Urgell 176-180.

Aquest nou edifici, que comptava amb un soterrani i dues plantes, albergava forns de pa, una pastisseria, un cafè, espai per jugar a billars, una biblioteca, un teatre –que també tenia la funció de cinema–, dutxes, munta-

EL PASSAT

Memòria del patrimoni històric i social de l'Esquerra de l'Eixample

càrregues i despatxos perquè les seccions de música, teatre, excursionisme, esquí, atletisme, escacs i esperanto, s'hi reunissin. Durant la dècada dels anys trenta el creixement de l'entitat fou exponencial, i es va arribar a la xifra de mil quatre-cents famílies associades. Al llarg d'aquesta dècada la cooperativa va obrir noves seus, ja fos mitjançant l'absorció de cooperatives més petites, com és el cas de la cooperativa de consum El Adelanto Obrero, situada al carrer Peu de la Creu 16 del Raval de Barcelona; o adquirint nous locals com el del Camí Vell de Sarrià 25, al barri de les Corts, o a la mateixa Esquerra de l'Eixample, al carrer Comte Borrell 105. També va ser en aquest període quan la Unió Cooperatista Barcelonense va augmentar l'activitat de produccions de segon grau. Fins aleshores la producció de segon grau s'havia centrat en els forns col·lectius i en la fabricació d'espardenyes i la van ampliar participant en les iniciatives de les fàbriques de Pastes de Sopa i d'Aigües Carbòniques. A més, la cooperativa també va impulsar i ajudar cooperatives de treball autònom com l'editorial cooperativa Popular, autogestionada per tipògrafs i treballadors d'arts gràfiques; o la Cooperativa de Camiseria i Confeccions, promoguda per Maria Palomera i altres dones cooperativistes de la Unió Cooperatista Barcelonense. Durant la Guerra Civil, aquest edifici serví per allotjar la seu de la recentment constituïda Unió de Cooperadors de Barcelona, un organisme creat per agrupar gran part de les cooperatives de la ciutat amb l'objectiu de traçar un entramat cooperatiu amb seixantatres seus distribuïdes pels diversos barris. Però tot i els processos unificadors per pal·liar els estralls que ocasionaven les caresties de la conjuntura bèl·lica, la Unió Cooperatista Barcelonense, com moltes altres cooperatives, va patir pèrdues tant humanes com materials.

I, finalment, l'adveniment de la dictadura franquista va significar el principi de la fi, la que va ser una de les cooperatives de consum més importants de Catalunya es va veure immersa en una davallada econòmica i funcional constant, a més d'una intervenció i control per part del règim que acabà ocasionant, el 1961, que s'acabés venent la seva seu a l'Església convertint-se en el que ha estat fins al febrer de 2021 a la parròquia de Sant Isidor. Actualment, la pèrdua d'aquest edifici suposaria la despatrimonialització material del barri i la condemna a l'oblit d'una part de la nostra història. Perdre aquest edifici també significaria perdre una nova oportunitat de tenir un espai veïnal des d'on es poden consolidar i ampliar vincles i xarxa comunal mitjançant activitats econòmiques socials de base, centrades a vertebrar i fomentar els valors que s'hi defensaven en el passat: el bé comú per sobre del lucre i els interessos individuals, l'objectiu de canviar les dinàmiques individualistes competitives per unes que apostin pel col·lectiu, la mancomunió de forces, la cooperació, l'ajuda mútua i la solidaritat.

Mar Masip

APORTACIONS I COMENTARIS

Des del 2021, l'edifici i el terreny de l'antiga cooperativa de consum de la Unió Cooperatista Barcelonense ha estat cedit per l'Arquebisbat de Barcelona a l'Hospital Clínic i la fundació Leitat. Segons ha transcendit, el contracte de cessió contempla l'enderrocament de la seu històrica de la cooperativa i la construcció d'un centre sanitari tecnològic de caràcter privat. Aquest enderrocament no només destruirà un edifici amb un alt valor històric i simbòlic, sinó que també es perdrà un espai que havia estat creat i ideat per ser d'ús col·lectiu del i per al barri.

Des de la Plataforma Salvem la Unió Cooperatista Barcelonense estem duent a terme diverses activitats de difusió i de treball per crear un projecte comunitari que imbrui la xarxa veïnal amb el cooperativista per configurar una estratègia per recuperar i resignificar aquest espai de trobada comunitària. És per això que apostem per la conservació i recuperació de l'edifici de La Unió Cooperatista Barcelonense, és a dir, el retorn i la reactivació d'un espai popular i autogestionat pels veïns i veïnes de l'Esquerra de l'Eixample.

Plataforma Salvem la Unió Cooperatista Barcelonense

VOCALIA DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA / Col·lectiu Full: Memòria Històrica Patrimonial i Social

Equip de redacció: Mercè Tatjer Mir, Mar Masip, Ricardo Vergara Franceschi, Alfons Santamaria Sors, Jaume Gómez Pérez

E mail: lmemoriahistoricae.e@gmail.com web www.lmemoriahistorica.es

Ens podeu trobar el 1r dilluns de cada mes de 18 a 19 a la seu de la AVVEE. Carrer Calàbria, 262 T. 93 453 28 79